

AUTISME IN DE JEUGDBEWEGING

COLOFON

Tekst:

Jorinde Dewaelheyns

Bart Lenaerts

Noortje Sanders

Met medewerking van:

Marie-Christine Van Rooy, Erik Buelens,

Annelies Snoeckx, Kristin Van Alphen,

Veerle du Bois de Nevele, Leen Honings,

Wendy Biermans en André Kuyper

Vormgeving:

We make.

Druk:

L.capitan

Antwerpen

2018

AUTISME IN DE JEUGDBEWEGING

INCLUSIE

De meeste kinderen en jongeren gaan gráág naar de Chiro, de Scouts & Gidsen of één van de talrijke andere organisaties. Voor wie autisme heeft, is dat niet altijd vanzelfsprekend. De plaatselijke afdelingen staan er wel voor open maar vragen zich af hoe ze hun activiteiten toegankelijker kunnen maken voor kinderen met autisme. Daar wil Het Raster graag bij helpen!

Met deze brochure willen we de plaatselijke jeugdbeweging ondersteunen om hun werking nog beter af te stemmen op kinderen met autisme. Want meer kennis over autisme leidt tot meer begrip. Zo gaan kinderen met autisme er écht bij horen. Dat noemen we 'inclusie'.

DEZE BROCHURE WORDT GEBRUIKT VOOR

Samen spelen en plezier maken doet je goed!

De jeugdbeweging laat kinderen met autisme toe om hun vrije tijd georganiseerd in te vullen. En voor hun ouders gaat er even wat druk van de schouders. Maar er zijn meer voordelen. Met wat begrip en een goede begeleiding biedt de jeugdbeweging tal van ontwikkelingskansen. Kinderen met autisme krijgen er volop de kans om in een prettige omgeving met anderen te leren omgaan. Erbij horen en zich aanvaard voelen in een groep is ook voor hen heel erg belangrijk. Het kan hen helpen om zich zekerder te gaan voelen en misschien zelfs om hun angsten te leren overwinnen.

Ben jij jeugdleider?

Wil jij helpen om de drempel voor kinderen met autisme ook in jouw afdeling te verlagen? Dan kan jij met deze brochure aan de slag! Soms hebben kinderen en jongeren met autisme nood aan extra begeleiding. Kleine aanpassingen en wat persoonlijke aandacht maken een wereld van verschil. Elk kind is anders, ook de aanpak en tips zullen dus verschillen! Verderop in deze brochure geven we toelichting bij bepaalde aspecten van autisme. We vertellen je dan ook hoe jij daar rekening mee kan houden. Na elke rubriek kunnen jij of de ouders de brochure personaliseren. Zo krijg je een 'handleiding' die voor elk kind en elke jongere met autisme weer anders kan zijn!

**AUTISMESPECTRUMSTOORNIS
IS DE OFFICIELE BENAMING. ——— IN
DE REST ——— VAN DEZE BROCHURE
SPREKEN WIJ ECHTER ——— OVER
'AUTISME', OMDAT DIT MAKKELIJKER
LEESBAAR EN ——— BETER BEKEND IS.**

AUTISME, WAT IS DAT?

Autisme is een aangeboren aandoening. De ontwikkeling doorheen het leven verloopt verstoord. Er is een grote invloed op verschillende levensdomeinen. Autisme is niet zichtbaar aan de buitenkant. Daardoor wordt de stoornis door de buitenwereld vaak moeilijk herkend.

Autisme is een stoornis in de verwerking van informatie. De prikkels die we binnenkrijgen via onze zintuigen, worden verwerkt in onze hersenen. Dit proces verloopt anders bij mensen met autisme. Zij hebben het moeilijk om prikkels te filteren en er betekenis aan te geven. Daardoor lopen een aantal zaken moeilijk. Hieronder gaan we in op enkele veel voorkomende problemen.

CONTEXTBLINDHEID

Wat is er aan de hand?

————— Wat iets betekent, leiden wij dikwijls af uit de context en uit een combinatie van verschillende zaken. Aan de hand van een voorbeeld maken we duidelijk wat we bedoelen: een Chiroleidster steekt haar hand op. Op zich kan dat gebaar van alles betekenen. Ze kan goeiedag zeggen tegen een medeleidster die wat verderop passeert, ze kan een start- of stopteken voor een spel geven of ze kan de aandacht vragen van haar leden. Wat de opgestoken hand betekent, hangt dus af van veel andere 'contextfactoren'; is er al dan niet een spel bezig, is het rumoerig, lopen er nog leidsters rond op het terrein...

————— Het is niet eenvoudig om oog te hebben voor al die factoren en er het verband tussen te zien. Kinderen met autisme krijgen al die informatie niet altijd goed verwerkt. Het puzzelen in de hersenen duurt vaak langer of is moeilijk en verwarrend. Daarom noemt men hen ook wel eens 'contextblind' of '-slechtziend'.

Hoe kan je hiermee rekening houden?

1. Wees bedacht op misverstanden en geef zo nodig wat meer uitleg.
2. Plaats een oefening, bijvoorbeeld een knoop of een sjorring leren maken, in een groter geheel. In dit geval: een sjorring dient om op kamp van rondhout een keuken te kunnen bouwen.

Inspirerende voorbeelden

Jochen (8 jr.) mag op zijn nieuwe fiets naar de Chiro. Daar aangekomen legt hij snel zijn fiets op de grond en doet hem op slot. Tijdens de opening is Jochen plots verdwenen. Hij rent naar zijn fiets en trekt de staander van de liggende fiets uit. 'Je fiets altijd op slot doen en de staander gebruiken', heeft zijn moeder hem op het hart gedrukt. Dat deze regel dient om zijn fiets rechtop te stallen (de context) is hem ontgaan. Aan de leider laten weten waar hij naartoe is, wat wel van belang is in deze context, is voor hem niet vanzelfsprekend. Na de opening legt de leider dit aan Jochen even uit.

Bij het spel 'vlaggenroof' heeft ieder kind een 'leven' in de vorm van een papieren strook, die de kinderen als een staart achter de broeksriem steken. Elmer heeft een soortgelijk spel op school al eens gespeeld. Hij denkt dat hij zoveel mogelijk 'staarten' moet afpakken. Hij doet dit daarom ook bij zijn eigen ploeg. Er ontstaat ruzie in de ploeg van Elmer. De leidster legt het spel even stil en legt de regels opnieuw uit. De ploeg van Elmer krijgt van de leiding nieuwe 'levens' in een andere kleur papier. Zo is het duidelijker voor iedereen, zeker voor Elmer.

Om te bepalen wie als eerste mag beginnen met een spel, laat jeugdleider Sven een dobbelsteen rond gaan. 'Wie het hoogst gooit mag beginnen', zegt hij. Paulien (7 jr.) gooit de dobbelsteen tegen het plafond en kijkt verwachtingsvol naar Sven. Sven weet dat Paulien niet stout is maar gewoon zijn opdracht niet heeft begrepen. Hij legt uit dat het gaat om het hoogste aantal ogen op de dobbelsteen.

- 1. VERSTOORDE VERWERKING
VAN ZINTUIGLIJKE INFORMATIE**
- 2. MOEILIJKHEDEN IN HET
OMGAAN MET ANDEREN**
- 3. PROBLEMEN MET SOEPEL
DENKEN EN HANDELEN**
- 4. STERKE PUNTEN VAN
MENSEN MET AUTISME**
- 5. TOT BESLUIT**

1 VERSTOORDE VERWER- KING VAN ZINTUIGLIJKE INFORMATIE

Wat is er aan de hand?

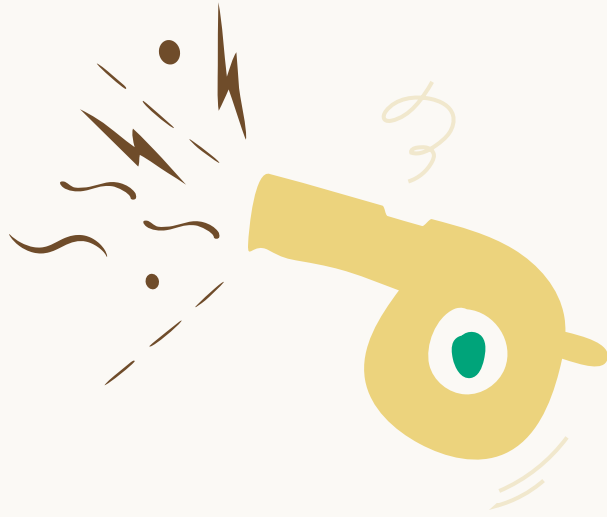
————— Onze zintuigen nemen voortdurend prikkels waar. De hersenen verwerken al deze informatie. Mensen zonder autisme zijn in staat deze informatie te 'filteren'. Enkel wat belangrijk is wordt doorgelaten. Als we een gesprek voeren, concentreren we ons op wat de andere zegt terwijl 'onze filter' de achtergrondgeluiden tegenhoudt.

————— Mensen met autisme zijn niet (zo goed) in staat om alle prikkels te filteren. Ze zijn soms 'overgevoelig' voor prikkels. Alles komt dan even hard binnen en ze moeten dan wel tien keer meer informatie verwerken dan de gemiddelde mens! Dit kan voor heel wat stress zorgen. Anderen zijn dan weer 'ondergevoelig' aan zintuiglijke informatie. Zo zijn bijvoorbeeld sommige kinderen met autisme veel minder gevoelig voor pijn. Niet elke persoon met autisme is over- of ondergevoelig voor dezelfde dingen. Sommigen hebben meer problemen met geluiden, anderen met licht, nog anderen met bepaalde smaken of geuren.

————— De moeite met het verwerken van zintuiglijke informatie heeft bij een aantal kinderen ook gevolgen voor de lichaamswaarneming en de coördinatie van bewegingen. Dit kan leiden tot een zekere houterigheid. Het duurt vaak ook langer om zich nieuwe vaardigheden eigen te maken.

Hoe kan je hiermee rekening houden?

- Informeer bij het kind of bij zijn ouders op welke overgevoeligheden je tijdens de activiteiten moet letten (bijvoorbeeld geluid, licht, geuren, aanraking).
- Houd in drukke situaties, zeker als ze buiten de gewone routine vallen, een oogje in het zeil. Sommige kinderen kunnen dan zenuwachtig of prikkelbaar worden. Zoek samen naar een rustig plaatsje of bied een andere oplossing aan. Geef als het kind terug tot rust is gekomen concrete uitleg over de situatie: wat verwacht je dat het kind nu doet? Vertel of laat zien wat de bedoeling is.
- Vraag aan de ouders of hun kind op tijd opmerkt of het dorst of honger heeft. Sommige kinderen hebben dan weer moeite om hun kleding af te stemmen op de temperatuur. Jouw clublid met autisme is misschien ongevoelig voor één van deze signalen.
- Het lichaamsbesef kan anders ontwikkeld zijn, wat maakt dat het kind met autisme wat minder handig kan zijn. Vraag na bij de ouders hoe je nieuwe vaardigheden best aanleert. Leg de lat niet te hoog.
- Zorg voor voldoende veiligheid. Als je bijvoorbeeld een hindernissenparcours hebt gebouwd, verken dan met het kind met autisme de verschillende onderdelen. Laat zien wat de bedoeling is.

Inspirerende voorbeelden

Jeremy (12 jr.) is zeker niet de handigste of de rapste scout, wel integendeel. Toch is hij goed opgenomen in zijn patrouille. Hij kan geweldig goed overweg met kaart en kompas. Hij kan zelfs een hele uitleg geven over het verschil tussen het magnetische noorden van het kompas en het echte noorden. De leiders van zijn afdeling stellen het programma zo samen dat Jesse af en toe kan schitteren in zijn rol als kaartlezer.

Bij de Rakkers en Kwiks (10-12 jr.) staan pleinspelen op het programma, met als afsluiter een spelletje 'Dikke Bertha'. Omdat Sander (10 jr.) vanwege zijn prikkelgevoeligheid moeite heeft met dit ruwe spel, mag hij intussen het drinken voor de pauze na de pleinspelen klaarzetten.

Enkele keren per jaar kunnen de jongverkenners hun kookkunsten oefenen op de woudloperskeuken. Voor Bram is dit een beproeving. Hij is overgevoelig voor geuren en smaken. Aanvankelijk bleef hij thuis als er woudloperskeuken op het programma stond. Samen met de ouders vonden de leiders een oplossing. Hij krijgt iets mee van thuis dat hij alleen nog maar hoeft op te warmen op het open vuur. Dit deelt hij met de leden van zijn patrouille die dit ook graag lusten.

BESCHRIJF HIERONDER HOE JE REKENING KUNT HOUDEN MET DE PRIKKELGEVOELIGHEID EN MOTORISCHE MOGELIJKHEDEN VAN JOUW JEUGDLID:

2 MOEILIKHEDEN IN HET OMGAAN MET ANDEREN

Wat is er aan de hand?

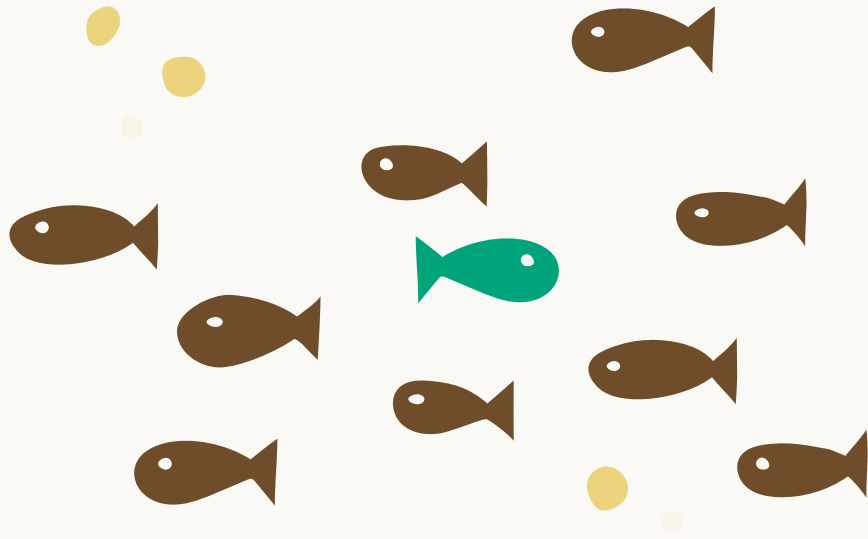
————— De kern van autisme is moeite hebben met het geven van betekenis aan alle informatie die binnenkomt. Bij het stukje over contextblindheid gaven we het voorbeeld van de opgestoken hand van een Chiroleidster die afhankelijk van de omstandigheden steeds iets anders kan betekenen: een groet, een korte onderbreking of het einde van een spel. Bij het omgaan met andere mensen kan een woord, gebaar of gezichtsuitdrukking veel meer dan drie betekenissen hebben.

————— Bovendien zeggen we ook niet altijd wat we bedoelen. Je zegt bijvoorbeeld tegen een groepje leden dat in plaats van de jaarlijkse fuif voor te bereiden, maar wat in de zetels hangt: 'Goed bezig! Zo komt het helemaal in orde met de fuif!' terwijl je juist het tegenovergestelde bedoelt. De kans is groot dat de jongeren goed begrijpen wat je bedoelt en terug aan de slag gaan, behalve de jongere met autisme. Hij neemt je uitspraak letterlijk en blijft zitten.

————— Het begrijpen van wat anderen bedoelen, zich inleven in anderen en het begrijpen van de sociale regels zijn voor kinderen met autisme een stuk moeilijker. Dat maakt het omgaan met anderen voor hen heel ingewikkeld. Hierdoor vinden ze niet altijd aansluiting bij de leeftijdsgenootjes in hun afdeling of doen ze niet meteen wat je als jeugdleider zou verwachten.

Hoe kan je hiermee rekening houden?

- Help het kind met autisme om met leeftijdsgenoten om te gaan door:
 - zelf positief op hem te reageren en te werken aan een positieve sfeer in de groep,
 - conflicten of misverstanden mee te helpen oplossen,
 - uit te leggen wat andere kinderen bedoelen of verwachten,
 - eventueel in je afdeling een buddy voor het kind met autisme te zoeken.
- Zorg dat je heel duidelijk en precies bent in wat je verwacht. 'Doe eens flink mee' is een bijsturing die niet precies genoeg is als een kind wat staat te dromen. 'Pieter, kom hier naast mij staan en gooi de bal naar Alice' is een duidelijke instructie.
- Bij een nieuw spel, bijvoorbeeld een variatie op een estafettespel, gaat een ander kind best als eerste aan de slag. Zo ziet het kind met autisme wat je van hem verwacht en is het niet alleen aangewezen op wat het hoort.
- Deel de groepjes zelf in om te voorkomen dat het kind met autisme als laatste overblijft.

Inspirerende voorbeelden

KLJ-leidster Kelly heeft ondervonden dat woelwater Sterre (7 jr.) goed reageert op positieve, duidelijke boodschappen. Nu zegt ze tegen Sterre: 'Kom hier even naast mij staan,' in plaats van: 'Doe niet zo druk!'. 'Let op mijn teken om te starten', in plaats van: 'Niet te rap, Sterre!'

Jef (9 jr.) vindt het moeilijk om te weten of andere kinderen hem per ongeluk aanstoten of met de bedoeling om hem pijn te doen. Hierdoor is er al verschillende keren ruzie geweest in de afdeling. Bij een spelletje dat wat ruwer is, verwittigt de jeugdleider Jef voor dergelijke ongelukjes. Dit helpt Jef om rustig te blijven.

Omdat Bente (13 jr.) gepest werd, is hij onlangs van school veranderd. De ervaringen met pesten zorgen ervoor dat hij erg op zijn hoede is. Hij reageert snel boos of verongelijkt op de jongens van zijn afdeling. Hij verwacht lachen met uitlachen en begrijpt de humor van de andere jongens niet altijd. De leider van zijn afdeling bespreekt dit met Bente. Ze vinden een oplossing door een rustige en zorgzame jongen, die het goed met Bente kan vinden, aan te spreken. Hij zal Bente geruststellen door uit te leggen wat er gaande is, wanneer de andere jongens grapjes maken.

**BESCHRIJF HIERONDER HOE JE JOUW LID
VAN DE JEUGDBEWEGING BEST KAN HELPEN
OM GOED OM TE GAAN MET ANDEREN EN
ZICH PRETTIG TE VOELEN IN JE AFDELING:**

3 PROBLEMEN MET SOEPEL DENKEN EN HANDELEN

Wat is er aan de hand?

————— Dankzij ons voorstellingsvermogen kunnen we meestal vlot bedenken hoe we iets gaan aanpakken of oplossen. Als ons plannetje niet werkt, bedenken we wel iets anders: je hebt op je programma een partij trefbal voorzien, maar de bal raakt lek. Je doet dan maar een ander spel.

————— Dit voorstellingsvermogen en deze soepelheid missen kinderen met autisme. Ze kunnen zenuwachtig of boos worden als hetgeen ze verwachten, niet kan doorgaan. Ze hebben vaak ook meer tijd nodig om de informatie die je geeft, te verwerken. Het is alsof de puzzelstukjes tijd nodig hebben om op hun plaats te vallen.

————— Soepel denken heb je ook nodig om met regels om te gaan en een tegenslag te kunnen relativeren. Aangezien zij deze soepelheid missen, denken kinderen met autisme zwart-wit, met name over regels. Een tegenslag of een kleinigheid kan voor hen onoverkomelijk lijken. Hierdoor steken frustratie en boosheid sneller de kop op.

————— Praktische handelingen, zoals het inpakken van een rugzak voor een tocht of zich omkleden na het zwemmen lijken eenvoudige taken. Voor kinderen met autisme vraagt dit echter veel inspanning, zeker wanneer ze iets kwijt zijn of de gebruikelijke gang van zaken wordt doorbroken. Ze hebben moeite om zich te organiseren.

————— Voorstellingsvermogen heb je ook nodig om je vrije tijd in te vullen of als je de opdracht krijgt om 'iets voor jezelf te doen'.

Met name de momenten van vrij spel tijdens een kamp of weekend kunnen een obstakel zijn. Wat kan je dan doen? Waar moet je zijn? Mag je van het terrein? Met wie ga je dan iets samen doen? Aan wie vertel je waar je naartoe bent of wat je gaat doen, zodat je leider je kan vinden?

Hoe kan je hiermee rekening houden?

- **Zorg dat er voor de leden en hun ouders op tijd een helder en informatief maandprogramma beschikbaar is.**
- **Overloop bij de opening het programma op een rustige manier. Denk aan de tijd die nodig is om de puzzel te leggen: wat staat er vandaag te gebeuren? Is het verloop zoals gebruikelijk of staat er iets bijzonders op het programma?**
- **Voor veel kinderen kan iets opschrijven op een bord, al dan niet met een afbeelding erbij, helpen om een overzicht te krijgen over het verloop van de bijeenkomst. Meer dan andere kinderen willen ze precies weten wat er gaat gebeuren, met wie, wanneer, hoe lang en waar. Zo ontstaat er de nodige rust.**
- **Bied duidelijkheid: als het kan een vast lokaal of plaats om buiten te spelen, een zo goed mogelijk voorbereide bijeenkomst om een rommelig verloop te vermijden, duidelijke regels, een gewoonte bij het begin en einde van de bijeenkomst, ... Het zijn hulpmiddelen die alle kinderen ten goede komen, maar zeker de kinderen met autisme.**

- **Zorg tijdens een kamp of weekend voor toezicht en zo nodig hulp bij praktische handelingen die wat organisatie vragen (omkleden, inpakken en beheren van een rugzak). Zorg dat het kind met autisme door tekorten op dit gebied niet buiten de groep valt.**
- **Help de kinderen te relativeren als iets niet loopt zoals verwacht, als iets niet direct lukt of als een regel in hun zwart/wit beleving niet eerlijk is. Dit kan je doen door hun gevoel van frustratie te erkennen, even rust te bieden en nadien als ze er voor open staan de ervaring van dat moment in een groter plaatje te kaderen.**

Inspirerende voorbeelden

Het devies van scoutsleidster Shinta is: 'Zeg wat je doet en doe wat je zegt'. Dit heeft zij geleerd van haar neefje met autisme. Ze overloopt het programma van de bijeenkomst op een schoolbord. Shinta houdt zich zo goed mogelijk aan deze planning. Is er een onvoorziene wijziging,

dan roept zij haar kabouters en welpen terug samen bij het bord met het programma en zegt wat er anders zal verlopen. Haar twee welpen met autisme zijn blij met zoveel duidelijkheid.

Jeugdleider Daan heeft opgemerkt dat Niels (10 jr.) tijdens een spel met een wedstrijdelement erg snel boos wordt. Niels gaat met zijn leider hevig in discussie over de regels van het spel. Daan bespreekt het met Niels en zijn ouders. Daan spreekt met hen af dat hij na de bijeenkomst even tijd maakt voor Niels om naar zijn opmerkingen te luisteren. Het lukt Niels daardoor beter om zich tijdens het spel zelf in te houden.

De scouts uit de gemeente van Bjorn (10 jr.) organiseren een overgangsritueel voor de welpen die dit jaar naar de jongverkenner gaan. Hoe dit in zijn werk gaat wordt voor de welpen geheim gehouden. De meeste welpen kijken hier naar uit en vinden het extra spannend. De onvoorspelbaarheid over wat er gaat gebeuren geeft voor Bjorn echter te veel stress. Zijn leidster vertelt hem en zijn ouders van tevoren wat er gaat gebeuren, zodat het voor Bjorn ook haalbaar zal zijn om mee te doen.

BESCHRIJF HIERONDER HOE JE JOUW JEUGDLID DUIDELIJKHEID EN VOORSPELBAARHEID KAN BIEDEN TIJDENS EEN BIJeenKOMST:

BESCHRIJF HIERONDER HOE JE JOUW JEUGDLID KAN ONDERSTEUNEN BIJ PRAKTISCHE ZAKEN ALS OMKLEDEN, EEN RUGZAK INPAKKEN EN DERGELIJKE:

BESCHRIJF HIERONDER HOE JE JOUW JEUGDLID HELPT OM MET DE REGELS OM TE GAAN, MET VERLIEZEN OF MET IETS DAT HEM NOG NIET LUKT:

STERKE PUNTEN VAN MENSEN MET AUTISME

Wat is er aan de hand?

Ondanks de moeilijkheden die mensen met autisme ervaren, hebben ze door hun autisme ook sterke punten. Zo hebben ze meer oog voor detail waardoor ze heel precies kunnen werken. Als de regels en de verwachtingen duidelijk zijn, zullen ze zich hier (meestal)

aan houden. Ze houden van rechtvaardigheid, duidelijkheid en een eerlijke aanpak. Als een onderwerp hen boeit, gaan ze er voor de volle honderd procent voor. In het omgaan met mensen zijn ze heel oprecht.

**BESCHRIJF HIERONDER WELKE
STERKE PUNTEN JOUW JEUGDLID KAN
GEBRUIKEN OM IN DE JEUGDBEWEGING
TE KUNNEN MEEDOEN:**

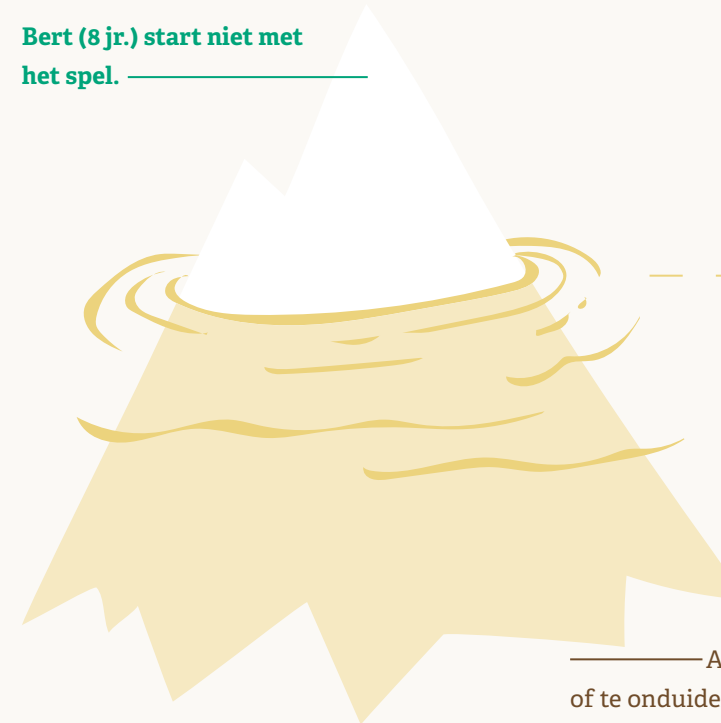
BESLUIT ⁹ TOT

————— Ondanks de moeilijkheden die kinderen met autisme ervaren, loont het de moeite om ze een kans te geven mee te doen. Merk je herhaaldelijk gedrag op dat wat ongewoon is of zelfs 'stout' lijkt, vraag je dan af wat er voor dit kind onduidelijk of (nog) te moeilijk is. Het

beeld van een in zee drijvende ijsberg kan hierbij helpen. Datgene wat juist bovendrijft, het kleinste deel, staat voor het gedrag dat we zien. Onder de zeespiegel, het grootste deel, zie je wat de oorzaken kunnen zijn van dit ongewone gedrag. Een voorbeeld kan dit duidelijk maken:

Bert (8 jr.) start niet met het spel. —————

**WAARNEEMBAAR
GEDRAG**

**ONDERLIGGENDE
PROBLEMEN ALS
GEVOLG VAN
AUTISME**

Is de bedoeling van het spel voor hem duidelijk genoeg?

Heeft hij in het geroezemoes de uitleg of het startsein wel gehoord?

Is het spel te moeilijk en kan hij het je niet vertellen?

Heeft hij wat meer tijd nodig om in zijn hoofd de puzzel te maken?

Is hij afgeleid door prikkels of details die wij niet belangrijk vinden?

————— Als je je afvraagt wat te moeilijk of te onduidelijk is voor Bert, dan kijk je naar zijn gedrag door een 'autismebriil'. In het geval van Bert bleek het spel niet te moeilijk of de uitleg onduidelijk, maar had hij het startsein niet opgemerkt. Het was snel opgelost door hem even individueel aan te spreken.

————— Om het gedrag van kinderen met autisme goed te kunnen begrijpen, heb je de ouders nodig. Ouders kennen hun kind immers het best. Zorg dat je regelmatig contact met hen hebt en zoek samen met hen naar oplossingen.

BIJKOMENDE INFORMATIE OF VORMING NODIG?

Heb je nog vragen of wil je graag nog meer informatie?

Bij Het Raster kan je terecht voor een vorming op maat. Je vindt hierover informatie op onze website: www.hetraster.be of je kan telefonisch contact opnemen met een vestiging in jouw regio.

HET RASTER VZW

Begeleiding rondom Autisme

Het Raster Antwerpen

Boomsesteenweg 510A
2020 Antwerpen
Tel: 03 830 35 89

Het Raster Halle-Vilvoorde-Brussel

August De Boeckstraat 20
1800 Vilvoorde
Tel: 02 757 11 18

Het Raster Kempen

Tramwissel 5
2360 Oud-Turnhout
Tel: 014 75 39 70

Het Raster Leuven

Abdijstraat 1
3001 Heverlee
Tel: 016 85 09 01

HET RASTER VZW
BEGELEIDING RONDOM AUTISME

www.hetraster.be

LIGA AUTISME VLAANDEREN

Antwerpen

Het Raster Antwerpen
Boomsesteenweg 510A
2020 Antwerpen
Tel: 03 830 35 89

Limburg

Limburgse Stichting Autisme
Donkweg 49
3520 Zonhoven
Tel: 011 55 99 60

Oost-Vlaanderen

Tanderuis
Brusselsesteenweg 375
9090 Melle
Tel: 09 228 18 33

Vlaams-Brabant

Het Raster Vlaams-Brabant
August De Boeckstraat 20
1800 Vilvoorde
Tel: 02 757 11 18

West-Vlaanderen

Vzw Victor
Onze-Lieve-Vrouwemarkt 6
8800 Roeselare
Tel: 051 25 25 28

